

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Postbus 194, 8000 AD Zwolle; e-mail: judaica@hetnet.nl
Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 15, Nummer 4 / Siewan/Tammoez 5762 - juli 2002

OPLAGE 425 EXEMPLAREN - ABONNEMENT €6,50 - POSTGIROREKENING 25927

DE SYNAGOGUE VAN MIDDELBURG (1)

door Aad Vos

In de Gouden Eeuw was Middelburg een welvarende stad. Kooplieden en zeelui uit vele landen bevolkten de kaaien en de kroegen van Middelburg en zij gaven de stad een kosmopolitisch karakter. Namen zoals Bourdeaux Oxhooft, De Bogt van Guinee en London herinneren ons nog aan deze internationale contacten. De huizen hadden namen omdat er nog geen straatnummering bestond. Ook dragen veel huizen bijbelse namen. Enkele voorbeelden zijn: De Tempel Salomon, Het Samaritaanse Vrouwtje en 't Vervallen Jeruzalem. Zo vinden wij in de St.Janstraat het huis "De Gouden Tafel". De naam verwijst naar de gouden tafel in de tabernakel en in de tempel van Jeruzalem.

In dit huis woonde in het begin van de achttiende eeuw de koopman Heijman Levi. Hij maakte deel uit van een groep Asjkenazische Joden die de progroms in Oost Europa waren ontvlucht en zich in Middelburg hadden gevestigd. Bij de in Middelburg reeds langer bestaande Portugees-Joodse gemeenschap voelden zij zich niet thuis. Ondanks het feit dat hun godsdienst inhoudelijk dezelfde was, waren de uiterlijke verschillen groot. De uitspraak van het Hebreeuws, de gemeenschappelijke gebedstaal, verschilde, de Sefardiem¹ en Asjkenaziem bezigden verschillende omgangstalen en beide groepen behoorden tot verschillende sociale lagen. De Sefardiem, afstammelingen van Marranen², waren kooplui met internationale contacten en behoorden tot de hogere sociale klasse. Zij waren beter geïntegreerd in de Middelburgse samenleving dan de Asjkenaziem die nog maar aan het begin van hun maatschappelijke carrière stonden. Deze Jiddisch sprekende Joden hielden zich bezig met kleinschaliger handel. Aanvankelijk "kerkten" de Asjkenaziem bij de Portugezen die omstreeks 1640 in het huis van de familie De Pinto een huissynagoge hadden ingericht. Met als rabbijn de bekende Jacob Juda Templo Leon.

Zij hadden een eigen begraafplaats aan de Jodengang, net buiten Middelburg.

Zowel het huis van de familie de Pinto als de begraafplaats zijn voor de Joodse toerist nog altijd een belangrijke bezienswaardigheid.

Toen de groep Asjkenaziem in grootte toenam ontstond de behoefte aan een eigen synagoge en een eigen begraafplaats. In 1704 was het zover. De Middelburgse magistraat gaf toestemming voor het stichten van de gevraagde begraafplaats en voor de bouw van een synagoge. Elders in ons land telde slechts Amsterdam enkele synagogen zodat de Middelburgse synagoge de eerste was die buiten Amsterdam werd gebouwd. Wel werd bedongen dat de synagoge niet vanaf de straat zichtbaar zou zijn. Bovengenoemde Heijman Levie bestemde het achterste deel van zijn tuin voor de synagoge en in 1705 kon deze worden ingewijd. Als een kleine Joodse enclave, geheel door tuinen omringd, ligt daar de synagoge min of meer verscholen in de binnenstad van Middelburg. Levie plantte in zijn tuin twee taxusbomen, als symbool van de pilaren Jachin en Boaz³, die eens voor de tempel stonden. Deze taxusbomen staan er nog steeds.

Het bescheiden gebouwtje, tien meter in het vierkant, bood op de begane grond plaats aan ongeveer zestig mannen en aan twintig vrouwen op de galerij. Het was aanvankelijk groot genoeg. In de loop van de 19-e eeuw werd de synagoge toch wel wat klein. Door gebrek aan geld bleef een verbouwing echter achterwege.

En zo diende deze synagoge tot aan de Tweede Wereldoorlog als gebedshuis voor de Middelburgse Joden. Zij waren volkomen geïntegreerd in de Middelburgse samenleving. Sommige families leefden immers al generaties in Middelburg. Onder de leden van de Joodse Gemeente waren notabelen, zoals leden van de gemeenteraad, bankiers, artsen en kooplieden, maar ook kleine marskramers en sjouwerlieden.

De Tweede Wereldoorlog had zich al aangekondigd door een toevloed van Duits-Joodse vluchtelingen die zich ook in Zeeland hadden gevestigd. En toen, op 17 mei 1940, werd Middelburg gebombardeerd door de Luftwaffe. Een deel van het centrum werd door brand verwoest en op twintig meter afstand van de synagoge lag de grens van de verwoesting. Als door een wonder werd de synagoge gespaard maar voorlopig zou dit wel het laatste wonder blijven. In 1942 werden de Middelburgse Joden naar Amsterdam gedeporteerd en werd de synagoge in beslag genomen. Enkele Tora-rollen konden nog in veiligheid worden gebracht. Het gebouwtje diende de rest van de oorlog als opslagplaats voor in beslag genomen radiotoestellen. Menige Middelburger kwam toen voor het eerst in de synagoge. Tot november 1944 was de synagoge onbeschadigd gebleven maar bij de bevrijding van Walcheren kwam Middelburg weer in de vuurlinie te liggen. Een Engelse granaat verwoestte het dak en ook het interieur van de synagoge werd volledig vernield. Na de oorlog zou herstel zeker mogelijk zijn geweest maar het aantal Joden dat naar Middelburg terugkeerde was zo klein dat als vanzelfsprekend werd aangenomen dat er van Joods leven in Middelburg na de oorlog geen sprake meer zou kunnen zijn.

De ritualia, zoals Tora-rollen en kostbare parochot⁴, vonden uiteindelijk hun weg naar het Joods Historisch Museum te Amsterdam. In de loop der jaren verviel de synagoge tot een ruïne die gevaar opleverde voor spelende kinderen. Daarom werd in 1980 besloten de synagoge over te dragen aan de gemeente Middelburg die de restanten conserveerde door alle losse brokstukken te verwijderen. Omdat de onttakelde ruïne geen functie had, veranderde langzamerhand deze historische plaats in een wildernis waar struiken groeiden en vuilnis werd achtergelaten. Een schande voor de monumentenstad Middelburg.

Slechts enkele muurresten stonden nog overeind toen in 1986 het idee werd geboren de synagoge te restaureren. Daartoe werd in 1987 de Stichting Synagoge Middelburg opgericht. Aanvankelijk lag het niet in de bedoeling de synagoge ook weer voor erediensten te gebruiken, wel voor kleinschalige culturele activiteiten zoals lezingen, concerten en tentoonstellingen. Er volgen jaren van fondswerving, ambtelijke procedures, onderhandelingen met de Gemeente Middelburg en met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en zelfs een beroepsprocedure bij de Raad van State totdat uiteindelijk in 1993 een aanvang kon worden gemaakt met de restauratie.

Uitgaande van de omtrek en van de muurresten werd een bouwtekening gemaakt. De voetstukken van de pilaren van de galerij waren nog zichtbaar en de plaats van de hoofdingang en van de achterdeur was nog herkenbaar. De hoogte van het interieur en de dakconstructie konden aan de hand van enkele oude foto's worden vastgesteld. Zo was het mogelijk het exterieur goed te reconstrueren. De oude muurresten bleven behouden en vormen met de nieuwe muren een geheel. Wel is te zien wat oud is en wat werd toegevoegd. Zo zijn de onderste delen van de muren van oude steen, de toegevoegde muurdelen van nieuwe steen. Het dak wordt door nieuwe dakpannen gedekt. Zo is aan het uitwendige van het gebouw de geschiedenis af te lezen.

¹ Sefardiem. Afstammelingen van Joden die in Spanje en Portugal leefden vóór de verdrijving van 1492.

² Marranen. De zg. nieuwe christenen in Spanje en Portugal. Het is een scheldnaam vermoedelijk afgeleid van het spaanse woord voor zwijn. Zij werden gedwongen zich uiterlijk als christenen te gedragen, maar innerlijk bleven zij hun jood-zijn trouw.

³ 1Kon.7:21; 2Kron.3:17

⁴ Parochot, meervoud van parochet. Het is het gordijn, het 'voorhangsel', vóór de Heilige Ark, de 'Aron Hakodesj', de behuizing van de Tora-rollen.

VIERDE SAMUEL HIRSCHLEZING / Dertiende 'Synagogepad'

Ook dit jaar organiseert de Stichting Judaica Zwolle samen met het Genootschap Nederland-Israël Afdeling Zwolle weer het jaarlijkse 'Synagogepad'. Wegens de zorgelijke ontwikkelingen die zich de afgelopen maanden in Israël voltrokken, hebben we echter gemeend het dit jaar bescheiden van opzet te moeten houden. Daarom zal het synagogepad deze keer alleen bestaan uit een ochtendprogramma.

Op zondag 6 oktober 2002 zal in Schouwburg ODEON Zwolle, in de Manegezaal ingang Praubstraat (bij de Blijmarkt), het nieuwe cursusseizoen 2002-2003 worden geopend met het Dertiende 'Synagogepad' in de vorm van de Vierde Samuel Hirsch-lezing door Rabbijn Tzvi Marx, auteur van het boek *Disability in Jewish Law* (Gehandicapten en de joodse wet). Zie ook de boekrecensie elders in dit bulletin. Rabbijn Marx zal spreken over het onderwerp: *Omgang met de gehandicapte medemens*. De halacha (de joodse wet) houdt zich bezig met de regels, de ethiek van het menselijk handelen. In deze lezing staan de joodse gedragsregels centraal die gelden voor gehandicapten en niet-gehandicapten in hun omgang met elkaar.

De zaal is open vanaf 10.30 uur, het programma begint om 11.00 uur en eindigt om ca. 13.00 uur.

De uitgebreide folder met het volledige programma, kosten en overige informatie zal medio september a.s. aan alle relaties, cursisten van Stichting Judaica en aan abonnees van het Judaica Bulletin worden toegezonden.

Boze Geesten

Door Anja Oostenrijk

In de bijbel is meermalen sprake van boze geesten die onheil brengen. In 1 Koningen wordt een leugengeest genoemd ¹. In 2 Kronieken stelt Jerobeam priesters aan 'voor de veldgeesten' ². En in 1 Samuël valt te lezen hoe een boze geest Saul angst aanjaagt ³. Ook in de synoptische evangeliën komen we verhalen tegen waarin boze geesten een rol spelen. Het gaat dan om mensen die van dergelijke geesten bezeten zouden zijn en door Jezus worden genezen. In de christelijke traditie zijn die verhalen altijd gelezen als beschrijvingen van gebeurtenissen. Men neemt daarbij aan dat de boze geesten ziekte-geesten zijn (zielsziekten, vallende ziekte, doofstomheid e.d.). Jezus drijft dan de boze geesten uit en er wordt verteld dat de omstanders zich verbazen over het gezag waarmee hij spreekt, omdat zelfs boze geesten hem gehoorzamen. Dergelijke verhalen worden verteld om mensen tot geloof in hem te brengen, in Jezus als zoon van God.

In de Talmoedische periode was, evenals in de tijd van het Tweede Testament, het geloof in boze geesten wijdverbreid. Anders dan in de christelijke traditie werd door de rabbijnen het door een boze geest bezeten zijn in verband gebracht met verkeerd handelen. Een boze geest kan een mens beroven van zijn inzicht in het verschil tussen goed en kwaad en van zijn zelfbeheersing. Of omgekeerd: iemand die het kwade doet is bezeten van een boze geest. Over de herkomst van boze geesten werd verschillend gedacht. Een vraag daarbij was dan of ze deel uitmaakten van de schepping, d.w.z. door God geschapen waren, of het resultaat waren van een verkeerde ontwikkeling.

De rabbijnse literatuur is spaarzaam met verhalen over het uitdrijven van boze geesten. De rabbijnen

hadden zo wie zo niet veel op met de zucht naar wonderverhalen onder het volk. Ze vonden het belangrijker om adviezen te geven met betrekking tot de manier waarop men zich de boze geesten van het lijf kon houden. Bezweringsformules werden aanbevolen, waarvan er velen werden toegeschreven aan koning Salomo. Volgens Pesikta 45b ⁴ was het met Salomo's macht over boze geesten gedaan, toen hij verkeerde dingen ging doen door zijn heil te zoeken bij afgoderij en 'vreemde vrouwen'. De belangrijkste bescherming tegen boze geesten was volgens de rabbijnen het gebed waarmee men zich stelde onder de hoede van de Eeuwige. In de midrasj-verzameling Sifree ⁵ wordt aan de woorden van de priesterzegen

(... De Eeuwige zegene u en behoeft u ... Num. 6:24) als interpretatie toegevoegd: 'tegen boze geesten'! Met name het bidden van Ps.91 wordt in de Talmud en midrasj als heilzaam aangeraden. Deze psalm begint met de indrukwekkende woorden: 'Wie in de schuilplaats van de Allerhoogste is gezeten, vernacht in de schaduw van de Almachtige'. Daarna volgt een opsomming van allerlei onheil, zoals de pest, de verschrikkingen van de nacht, dodelijke pijlen, gevaarlijke plagen, leeuwen, adders en wat dies meer zij, waarvan de Eeuwige de mens bevrijdt die op Hem vertrouwt. Het is een aandoenlijke opsomming, maar de rabbijnen wisten natuurlijk ook wel dat de werkelijkheid wel een beetje anders in elkaar zit. En natuurlijk hebben ze er over nagedacht hoe de bescherming van de Eeuwige in concreto betrouwbaar kan zijn. Ze zochten het antwoord in vers Ps.91:14b: 'Ik (de Eeuwige) zal hem (de mens) beschutten, omdat hij mijn Naam kent'. De Naam van God kennen betekent: het program kennen dat bij die Naam hoort. De enige echte bescherming tegen 'het kwaad' is dan ook de studie van de Tora. Waar Tora wordt geleerd en gedaan verdwijnt de boze geest. *Gods bescherming werkt dus niet buiten de eigen verantwoordelijkheid van de mens om!*

In de evangelie-verhalen over Jezus die boze geesten uitdrijft met een soort bovenmenselijk gezag lijkt het accent verschoven te zijn van leerverhaal naar geloofsverhaal. Toch zijn er nog wel sporen te vinden van de joodse zienswijze. In verschillende van die verhalen is de bezetene doof en stom, of blind en stom. Blind is degene die het licht van de Tora niet ziet. Doof is degene die het woord van de Tora niet hoort. En stom is degene die het woord van de Tora niet spreekt en dus ook niet doet. De profeten Jesaja en Jeremia zeggen dat vele malen heel duidelijk. Zou de genezing die Jezus brengt dan ook niet iets met de Tora te maken hebben? Van Jezus' bijna-tijdgenoot Rabbi Chanina ben Dosa wordt immers ook verteld

dat hij door zijn onderricht een boze geest, Agrat, - voor de verandering eens een vrouw - , op afstand zette? ⁶ Nog een interessant punt: in sommige gevallen is de bezetene een zoon die door zijn vader bij Jezus gebracht wordt. In Lukas 9:42 wordt ook nog uitdrukkelijk vermeld dat Jezus de zoon aan de vader teruggeeft.

Vanuit joods perspectief gaat het in een vader-zoon relatie niet zozeer om het biologische of affectieve aspect, maar om het begrip traditie. Een zoon kan zich van de joodse traditie losmaken, maar hij kan die ook weer op zich nemen door 'ommekeer' te doen. Zo wordt de relatie tussen God, als bron van al het goede, en de mens weer hersteld.

Tenslotte nog een opmerking over het eerdergenoemde bijzondere gezag waarmee Jezus spreekt. In zijn bekende boek 'The Sages' wijst Urbach op een tekst als: ... want zijn woord was met gezag ⁷. Volgens Urbach is hier sprake van een vertaling van griekse woorden die op hun beurt weer een verkeerd begrepen hebreeuwse uitdrukking vertolken: *mi-pi ha-gevoera*. Deze uitdrukking komt veel voor in de rabbijnse literatuur en betekent: uit de mond van de Macht (d.i. van de Almachtige, van God). Wat uit de mond van de Gevoera komt is openbaring, is dus Tora. Volgens Urbach wordt op deze plaats in Lukas juist niet bedoeld dat Jezus woorden op eigen gezag sprak, maar de woorden van de Tora. Jezus bestrijdt de 'boze geesten' met zijn uitleg van de Tora. *Het leerproces is het genezingsproces!*

Zo gezien is het joodse element dus wel degelijk onderhuids aanwezig. Dat we het niet herkennen heeft te maken met een soort blikvernaauwing die ons nog zo vaak parten speelt. En waar het wel herkend wordt, wordt het nog lang niet altijd erkend!

(de eindnoten en de cursiveringen zijn van de redactie)

¹ I Koningen 22:22 en 23. Roe'ach sjèkèr.

² 2 Kronieken 11:15. Se'ieriem. De SV heeft hier 'duivelen'.

³ 1 Samuel 16:14 : Maar van Saul was de geest van de Eeuwige (roe'ach Hasjem) geweken, en een boze geest (roe'ach ra'ah), die van de Eeuwige kwam, joeg hem angst aan.

⁴ De Pesikta (mv. Pesiktot) is een middeleeuwse midrasj-verzameling die speciaal betrekking heeft op de feestdagen. De hier bedoelde verzameling is de Pesikta Rabbati.

⁵ Een eveneens middeleeuwse midrasj-verzameling voornamelijk op Numeri en Deuteronomium.

⁶ bPesachim 112b. Haar volledige naam was Agrat bat Mahalat. Volgens de talmuedische legende was zij de 'koningin der demonen', geen geringe tegenstander dus! Sommigen identificeren haar met Lilith, de 'tweede' vrouw van Adam. (Ginzburg, The legends of the Jews, 1925, dl 5, pag. 166.)

⁷ Lukas 4:32b. De SV heeft hier 'macht' i.p.v. 'gezag'.

De stichting van Jeruzalem: een Palestijnse Midrasj?

Vaak wordt in de synagogen in Israël en in Amerika, bijvoorbeeld ter gelegenheid van Jeruzalem-dag, het volgende verhaal verteld.

Lang geleden leefden er eens twee broers die samen een akker hadden. De opbrengst deelden ze altijd eerlijk in tweeën. De ene broer was vrijgezel maar de andere was getrouwd en had veel kinderen. Eens, toen ze tijdens de oogst zo samen aan het werk waren, kregen ze medelijden met elkaar. De vrijgezelle broer maakte zich bezorgd over zijn kinderrijke broer en vroeg zich af of zijn deel van de oogst wel genoeg was om met zijn gezin van te leven. De andere broer tobde over het alleen-zijn van zijn vrijgezelle broer. Daarom besloten ze onafhankelijk van elkaar in het holst van de nacht iets van hun deel van de oogst naar de ander te brengen. 's Morgens waren ze dan ook stomverbaasd te merken dat hun winter voorraad niet verminderd was. Een paar dagen en nachten ging dit zo door, totdat ze op een nacht natuurlijk tegen elkaar aanliepen en elkaar wenend van hun zorgen voor de ander vertelden. Op dat ogenblik werd in de hemel bepaald dat de plaats waarop zij stonden de juiste plaats zou zijn voor God's Heilige Tempel.

Gewoonlijk noemen degenen die dit verhaal vertellen het een talmoedische legende ontleend aan 'de Midrasj'. Wijlen prof. Alexander Scheiber uit Boedapest voelde zich wat ongemakkelijk bij deze omschrijving van bovenstaande legende en ging op zoek naar de oorsprong en kon in de talmoed deze legende niet terugvinden. Hij zocht verder met als resultaat dat hij een aantal speciale studies wijdde aan de geschiedenis van deze legende.

Naar aanleiding van zijn onderzoek komt hij tot de conclusie dat de legende voor het eerst verschijnt in de geschriften van Alphonse de Lamartine, een bekende franse schrijver, die graag schreef over de Bijbel en het Land. Hij beweerde het gehoord te hebben van een arabische boer gedurende een van zijn reizen door het Heilige Land in 1832. In 1835 werd een letterlijk verslag van die reis gepubliceerd.

Vervolgens duikt het verhaal in verschillende versies op in het europesche taalgebied. Dan dringt het ook de joodse geschriften binnen, zoals in de moralistische bloemlezing *Mikveh Yisra'el* samengesteld en grotendeels geschreven door R'Israel Costa uit Livorno, Italië (1851). Het is ook te vinden in zijn verzameling wonder-verhalen '*Ma'aseh Nissim*' die rond 1900 in Bagdad is gedrukt.

Het verhaal is zo bekend geworden dat velen voetstoots aannemen dat het inderdaad een talmoedische *Aggadah* is. Er is zelfs verondersteld dat bij de Arabieren een oorspronkelijke joodse traditie bewaard gebleven is die om de een of andere reden niet in de joodse literatuur was vastgelegd. Het is inderdaad een feit dat in vroeger tijden het niet ongewoon was dat niet-joodse legenden en fabels uiteindelijk opgenomen werden in de geschriften van Talmoed en Midrasj. De Rabbijnen leefden niet geïsoleerd in hun omgeving, in tegendeel. Als zij een verhaal tegenkwamen dat goed paste in hun lessen en dat het waard was dóór te vertellen dan deden ze dat, ongeacht de bron. Want het begrip 'midrasj' is een dynamisch concept en ze vonden het helemaal geen probleem een arabisch volksverhaal op te nemen in de familie van joodse legenden. Het verhaal van 'de twee broeders' geeft namelijk heel nauwkeurig weer hoe groot de traditionele eerbied in de Islam is voor de plaats van de '*Bait al-moekdasah*' (de Tempel) en zijn bouwer, Koning Salomo.

Het verhaal behoort nog steeds tot de levende mondelinge traditie van de palestijnse Arabieren. Maar het voornaamste doel van de legende was natuurlijk de waarden te benadrukken van vrede, erbarming en broederliefde, die door Jeruzalem en de Tempel gesymboliseerd worden.

(D.B.)

Dit artikel is een vertaling en een gedeeltelijke bewerking van een hoofdstuk uit het boek '*Holidays, History and Halakhah*', van Eliezer Segal, 2001 Jason Aronson, New Jersey.

Van Joden in Nederland anno 2000 ...

Wist u:

- dat de Stichting Joods Maatschappelijk Werk (JMW) in 1999 een opdracht heeft gegeven om actuele informatie over omvang en kenmerken van de Joodse bevolking in Nederland te verzamelen;

- dat dit is gebeurd onder de naam Onderzoek onder de joden in Nederland 1999 (OJIN 1999);

- dat het OJIN 1999 is uitgevoerd door het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) in Den Haag en het Instituut voor Migratie- en Etnische Studies (IMES) in Amsterdam;

- dat in het OJIN 1999 een brede definitie van Jood is gehanteerd, namelijk: personen met minimaal één Joodse ouder;

- dat uit het onderzoek naar voren komt dat Joden in Nederland het volgende sociaal-demografisch profiel vertonen: dat zij tot de sociaal-economische bovenlaag behoren, dat het gemiddelde opleidingsniveau van zowel mannen als vrouwen zeer hoog is, dat de arbeids-participatie van vrouwen opmerkelijk hoog is, dat bijna 25 procent een weten-schappelijk beroep uitoefent (tegen 9 procent van de Nederlandse bevolking in het algemeen), dat Joden sterk oververtegenwoordigd zijn in medische, juridische en economische wetenschappelijke beroepen, in de kunstzinnige en culturele beroepen (kunst, journalistiek en media) en in de commerciële sector, dat de inkomenssituatie van de huishoudens goed te noemen is;

- dat er naar schatting 41 tot 45 duizend Joden in Nederland wonen en dat het aantal halachische Joden op het totaal 70 procent is;

- dat anno 2000 meer dan één op de vijf Joden in Nederland ouder dan 65 jaar is, en dat hiermee deze bevolkingsgroep tot de meest vergrijsde van de wereld behoort;

- dat in deze bevolkingssamenstelling de directe en indirecte gevolgen van de Tweede Wereldoorlog nog steeds zichtbaar zijn;

- dat de leeftijdsopbouw grote onregelmatigheden vertoont als gevolg van de hoge sterfte in bepaalde geboortecohorten en van naoorlogse emigratie van vooral jongeren;

- dat in combinatie met de lage vruchtbaarheid dit tot een sterke veroudering heeft geleid;

- dat de Joodse gemeenschap sterk geconcentreerd is in de Randstad, en daarbinnen vooral (44 procent) in groot-Amsterdam (Amsterdam en randgemeenten);

- dat de Joodse bevolkingsgroep in Nederland voorop loopt bij belangrijke demografische veranderingen sinds de zestiger jaren van de 20ste eeuw;

- dat de Joden in Nederland zich in sterkere mate dan de rest van de bevolking kenmerken door voorop te lopen bij ontwikkelingen als uitstel van relatie-vorming, ongehuwd samenwonen in plaats van trouwen, uitstel of afstel van het ouderschap, en een hoge mate van instabiliteit van eenmaal aangegane relaties;

- dat gebleken is dat in het algemeen de voorlopers bij deze veranderingen vooral onder hoogopgeleide mannen en vrouwen te vinden zijn;

- dat de aangetroffen verschillen in Nederland slechts voor een deel uit het hoge opleidingsniveau van Joden te verklaren zijn;

- dat aanvullende verklaringen gezocht kunnen worden in het feit dat de Joodse bevolking zeer sterk geconcentreerd in Amsterdam en andere groot-stedelijke gebieden en dat de Joodse bevolking een sterk kosmopolitische inslag heeft;

- dat het de grote steden zijn waar nieuwe demografische trends traditiegetrouw het eerst inzetten, onder meer door: de geringere sociale controle, een grotere kans om met nieuwe ontwik-kelingen in aanraking te komen, en de betere mogelijkheden om zelfstandige huisvesting en werk te vinden;

- dat van de halachische Joden ongeveer 50 procent met een eveneens halachisch-Joodse partner trouwt;

- dat het onder vader-joden veel minder frequent (circa 20 procent) voorkomt dat men met een Joodse partner huwt;

- dat gemengde huwelijken vaker onder mannen dan onder vrouwen voorkomen;

- dat ook de in Nederland geboren Joden een kosmopolitische oriëntatie hebben;

- dat van de in Nederland geboren Joden 60 procent zelf of de familie ervaring heeft met buitenlandse migratie;

- dat ruim eenderde enige tijd zelf in het buitenland gewoond heeft, en van een vijfde minstens één broer of zuster in het buitenland woont, en 17 procent minimaal één kind in het buitenland heeft;

- dat verreweg het belangrijkste migratieland Israël is;

- dat het aantal in Nederland geboren Joden woonachtig in het buitenland naar schatting 10.000 is, en het aantal buitenlandse Joden in Nederland 8000;

- dat de Joden in Nederland geen homogene groep vormen als men daarvoor de (gewezen) nationaliteit als indicator neemt;

- dat ongeveer één op de drie Joden in Nederland een buitenlandse achtergrond heeft;

- dat Israëliërs en Russische Joden getalsmatig de grootste groep vormen;

- dat van deze beide immigratiegroepen de leden veel jonger zijn dan de in Nederland geboren Joden;

- dat ondanks het hoge opleidingsniveau de sociaal-economische positie van de Russische Joden laag is;

- dat de in Nederland geboren Joden en Israëliërs sterk gericht zijn op Amsterdam en omgeving, en dat de Russische Joden over het hele land verspreid wonen;

- dat de eerste exemplaren van het onder-zoeksrapport (OJIN 1999) op 24 oktober 2001 in de Uilenburger Synagoge in Amsterdam zijn aangeboden aan Dick Dolman (lid Raad van State) en aan Rob Wurms (voorzitter van het Centraal Joods Overleg)?

(J.V.)

(bron: DEMOS, jrg. 17, okt./nov. 2001, pp. 77-80)

Charlotte Salomon. *Leven? of Theater?*

Tentoonstelling in het Joods Historisch Museum, Amsterdam. (23 maart t/m 8 september 2002).

Charlotte Salomon (1917-1943) groeit op in Berlijn, waar zij een opleiding aan de kunstacademie volgt. In 1939 vlucht zij voor het nazi-regime naar Zuid-Frankrijk. De maatschappelijke situatie en een lange geschiedenis van zelfmoorden in haar familie brengt haar tot het inzicht dat zij 'iets heel krankzinnig bijzonders moet ondernemen'. Zo ontstaat *Leven? of Theater?*, haar autobiografie gevat in 769 gouaches (waterverfschilderingen), voorzien van beeld, tekst en muziekfragmenten.

Leven? of Theater? Is opgezet als muziektheaterstuk, onderverdeeld in akten en scènes. Alle personen die in het leven van Charlotte Salomon een rol speelden, komen in dit kleurrijke werk op buitengewone wijze tot leven. Haar familie en vrienden treden op als acteurs, met passende aliassen. Haar teksten zijn simpel, doorspekt met citaten uit de Duitse literatuur. Ook geeft Charlotte muziekfragmenten aan, die het dramatisch effect verhogen. Zij noemt *Leven? of Theater?* dan ook een Singespiel, een zangspel.

De omvangrijke collectie schilderijen van Charlotte Salomon is in het bezit van het Joods Historisch Museum.

Een keuze van ruim 400 werken maakte onlangs een zeer succesvolle tournee langs Londen, Toronto, Boston en New York. Vanaf 22 maart j.l. zijn deze bijzondere gouaches op veler verzoek weer in Amsterdam te bewonderen, in een grote overzichtstentoonstelling in het Joods Historisch Museum (t/m 8 september a.s.). In de tentoonstelling zijn de teksten (ingesproken door Tamar van den Dop) en muziekfragmenten met een uitgebreide audiotour te horen. De wereld van Charlotte en de personages die daar een rol in spelen komen zo dichterbij dan ooit te voren.

De bovenstaande tekst is overgenomen van de website van het Joods Historisch Museum, www.jhm.nl. Voor uitvoeriger informatie over Charlotte Salomon is dezelfde website te raadplegen onder het hoofdstuk Collectie & Informatie

Boekbespreking door Leo Mock

Overgenomen uit het NIW van 22 maart 2002

Disability in Jewish Law.

Door: Tzvi Marx

Mag iemand in een rolstoel een gebedsdienst leiden en moet een geestelijk gehandicapte zich aan de spijs-wetten houden? In *Disability in Jewish Law* gaat rabbijn Tzvi Marx in op de positie van lichamelijke en geestelijk gehandicapten.

Het jodendom kent wat dit betreft een merkwaardige tegenstrijdigheid. De traditie eist dat men zich opwerpt voor de zwakkeren maar er is in de literatuur ook sprake van onver-schilligheid. De leesbare, maar academische, verhandeling van Marx brengt dit spanningsveld in kaart en hij is daarvoor goed toegerust

Met een smiecha van de Yeshiva University in New York en geïnspireerd door modern-orthodoxe rabbijnen als Soloveitchik en Hartman neemt hij de klassieke teksten om antwoord te geven op moderne vragen.

Zo haalt hij de Talmoed aan om te laten zien dat een man die blind is wel een klein gebedskleed moet dragen; om anderen te laten zien dat je geen heiden bent. Hetzelfde geldt ook voor het aansteken van de sjabbat- en de chanoekakaarsen. De chanoekakaarsen worden immers aangestoken om met anderen het wonder te delen en de sjabbatkaarsen brengen vrede in huis. De blinde moet ze zelfs aansteken als hij alleen is.

Uitgeverij Taylor&Francis, Londen 2002
ISBN 04 1521 8849.prijs: €55,-

Gods Gym

Door: Leo de Winter

Te veel verpakking

Leon de Winter beschrijft in zijn nieuwe roman 'God's Gym' de talloze toevalligheden die tot een fataal ongeluk leidden. De structuur is nogal geforceerd; de roman had misschien beter een monument kunnen zijn voor het verdriet van een vader.

Als de omstandigheden die tot grote ongelukken leiden naderhand geanalyseerd worden, dan blijken deze vaak uit een reeks idiote toevalligheden te bestaan. Op zichzelf is elke toevalligheid onschadelijk, maar gekoppeld aan andere lijken ze bezielde door een onontkoombare fataliteit.

In de nieuwe roman van Leon de Winter vormt een dergelijke 'freak occurrence' de opmaat voor een thriller-achtig verhaal. Joop Koopman is een Nederlands-joodse scenario-schrijver die sinds achttien jaar in Los Angeles woont en werkt. Hij zorgt in zijn eentje voor zijn dochter die, op de dag dat het boek begint, 17 wordt. Haar verjaardag wordt geen blijde gebeurtenis: onderweg naar het restaurant waar ze met haar vriendinnen feest wil gaan vieren, slipt de motor waar ze achterop zit in een plas olie, Mirjam wordt eraf geslingerd en raakt onder de wielen van een passerende auto. De bestuurder van de motor heet God, van Godzilla, een reusachtige neger, drievoudig wereldkampioen karate, en eigenaar van God's Gym, waar Mirjam twee keer per week haar lichaam vervolmaakte. God overleeft het ongeluk, maar Mirjam sterft later in een ziekenhuis. Bevangen door shock geeft haar vader toestemming voor een harttransplantatie.

Joop wordt, naar aanleiding van Mirjams ongeluk, opgezocht door Linda, een nichtje dat vroeger inwoonde in Joops ouderlijk huis en bij wie hij zijn maagdelijkheid verloor. Zij heeft zich tot het boeddhisme bekeerd en bezoekt met haar verlichte Meester de Verenigde Staten om fondsen te verwerven voor haar klooster. Zij reciteert verwarrende wijsheden als: "Er is geen waarheid in lijden, van de oorzaak van lijden, van het einde van lijden, noch van het pad. Er is geen wijsheid, en er is geen doel." De betekenis van deze passage, afkomstig uit de zogenaamde Soetra van het Hart, ontgaat Joop volledig, maar hij realiseert zich nu wel dat hij degene wil ontmoeten die het hart van zijn dochter heeft ontvangen; hij heeft namelijk gehoord dat mét het hart ook karaktertrekken van de donor kunnen meeverhuizen.

Het plot is al geforceerd, maar wordt ronduit bizar als blijkt dat Linda's Meester een reïncarnatie is van de grootvader van Joop, die in een kamp is omgekomen; het bewijs hiervoor zou de kennis zijn die de monnik heeft van code en wachtwoord van een omvangrijk banktegoed dat door de familieverloren was gewaand. De afloop mag de lezer zelf ontdekken.

De roman opent met de 'Notities van God' waarin de twaalf omstandigheden die hebben geleid tot de dood van Mirjam uitvoerig worden toegelicht. Wij maken kennis met verschillende mensen die toevallig en onbedoeld de voorwaarden hebben geschapen voor het fatale ongeluk. Schrijver van de aantekeningen is God, de sportschooleigenaar die het ongeluk overleefde, en die zich daarna zo schuldig voelt dat hij zijn verdere leven wil wijden aan het doorgronden van de oorzaken van het ongeluk. God gaat hierbij nauwgezet te werk; hij gaat maar liefst terug tot voor het ontstaan der continenten, zo'n 350 miljoen jaar geleden. Toegegeven, als er geen vulkanische activiteit was geweest (die de tektonische platen waaruit de aardkorst bestaat uit elkaar dreef en aldus de continenten vormde) dan was er ook geen aardbeving geweest die een bepaalde vrachtwagen zodanig had kunnen beschadigen dat daardoor de olie uit het carter was gaan lopen, waardoor de motor met God en Mirjam had kunnen slippen. Het lijkt allemaal nogal vergezocht.

Aan het einde van het boek keren we terug naar de aantekeningen van God, die beschrijft hoe het verder gaat met de mensen uit de proloog. Deze laatste techniek wordt vaak benut door filmmakers, als service aan kijkers die graag willen weten hoe het nou verder ging met die-en-die. Maar gaat het in films altijd om de karakters die een rol van betekenis hebben gespeeld, in deze roman wordt de techniek toegepast op figuren die slechts onbedoeld een rol spelen in het verhaal van een ander, zoals ieder van ons waarschijnlijk elke dag doet.

Van een ongeluk, veroorzaakt door een dronken bestuurder, kun je zeggen dat de brouwer van het bier dat de man dronk er een rol in speelt, maar of het om Heineken of Gulpener gaat, zal nauwelijks iemand boeien. Zo ook vervullen de mensen die ongeweten de tragedie in deze roman veroorzaken, voor het verhaal geen andere functie dan de wind, het wegdek en de aardbeving die de vrachtwagen beschadigde. Een terloopse vermelding had kunnen volstaan.

De schrijver slaagt er niet in om samenhang aan te brengen; er is geen bindmiddel dat dit losse zand op dwingende wijze samenmetst tot de metaforische muur waartegen Mirjam te pletter rijdt. De Winters thema's (boeddhisme, reïncarnatie, joodse identiteit) vervullen die functie in ieder geval niet, want ze krijgen nauwelijks inhoud. Misschien wordt de afwezigheid van zingeving gemotiveerd door het Soetra-citaat: er is geen waarheid in lijden, maar dan dringt zich wel de vraag op naar het waarom van deze

roman.

Leon de Winter reageerde op het veelgehoorde verwijt van "literaire oppervlakkigheid" dat hij lak heeft aan vernuftige plotjes en "literairderigheid". Toch kan ik niet anders concluderen dan dat de ongebruikelijke verpakking van dit boek niet meer dan een lege huls is, literairderige aanstellerij. En dat is zonde, want net als in eerder werk toont De Winter zich in *God's Gym* een getalenteerd verteller die, zelfs in de 'overbodige' gedeeltes, zijn lezer schijnbaar moeiteloos boeit. Ontroerend en fraai zijn de passages die Koopmans verscheurdheid door het verlies van zijn dochter uitbeelden, maar ze vertellen me ook wat deze te dikke roman had behoren te zijn: een intiem monument voor het verdriet van een vader.

Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam 2002
ISBN 90 2340 243x. Prijs: €18,50 (PB)

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING ZOMER / NAJAAR 2002

*Kopij voor de Judaica-agenda s.v.p. sturen naar: Zandkreek 9, 8032 JL Zwolle of via e-mail: judaica@hetnet.nl
 De cursussen in deze lijst worden georganiseerd door de Stichting Judaica Zwolle.*

za 20-07	Sjabbat Wa'etchanan (Deut. 3:23-7:11)	ma 23-09	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
za 27-07	Sjabbat Eeqev (Deut. 7:12-11:25)	za 28-09	Sjeminie Atsèrèt / Slotfeest
za 03-08	Sjabbat Re'eeh (Deut. 11:26-16:17)	zo 29-09	Simchat Torah / Vreugde der Wet
za 10-08	Sjabbat Sjofetiem (Deut. 16:18-21:9)	ma 30-09	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
za 17-08	Sjabbat Kie Teetsee (Deut. 21:10-25:19)	wo 02-10	Korte cursus 4 - De gelijkenis in de bijbelse en rabbijnse literatuur, 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: mevr. A.M. Oostenrijk-Huisman
za 24-08	Sjabbat Kie Tavo (Deut. 26:1-29:8)	za 05-10	Sjabbat Bereesjiet (Gen. 1:1-6:8)
za 31-08	Sjabbat Nitsavim (Deut. 29:9-30:20) - Wajeelech (Deut. 31:1-31:30)	zo 06-10	Vierde Samuel Hirsch-lezing / Dertiende 'Synagoge'pad , in Schouwburg ODEON Zwolle, in de Manegezaal, ingang Praubstraat (bij de Blijmart). Zaal open: 10.30 uur, aanvang: 11.00 uur, einde ca. 13.00 uur. <i>Het programma zal medio septemba.s. aan alle relaties, cursisten van Stichting Judaica en aan abonnees van het Judaica Bulletin worden toegezonden.</i>
za 07-09	Rosj Hasjanah / Joods Nieuwjaar (eerste dag)	ma 07-10	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
zo 08-09	Rosj Hasjanah / Joods Nieuwjaar (tweede dag)		
za 14-09	Sjabbat Ha'azienoe (Deut. 32:1-52)		
ma 16-09	Jom Kippoer / Grote Verzoendag		
za 21-09	Soekkot / Loofhuttenfeest (eerste dag)		
zo 22-09	Soekkot / Loofhuttenfeest (tweede dag)		

za 12-10	Sjabbat Noach (Gen. 6:9-11:32)	za 16-11	Sjabbat Wajeetsee (Gen. 28:10-32:3)
ma 14-10	Vrij Leerhuis 2 - Scheppingsverhalen in de Joodse traditie, 1e bijeenkomst. Tijd:14.00-16.00 uur. Docent: mevr. A.G. van Dam	ma 18-11	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 3e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
ma 14-10	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 3e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	wo 20-11	Korte cursus 1 - Joodse filosofie van de twintigste eeuw. Behandelde filosoof: Hannah Ahrendt, 3e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: mevr. dr. V. Vasterling
wo 16-10	Korte cursus 4 - De gelijkenis in de bijbelse en rabbijnse literatuur, 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: mevr. A.M. Oostenrijk-Huisman	za 23-11	Sjabbat Wajisjlach (Gen. 32:4-36:43)
za 19-10	Sjabbat Lech Lecha (Gen. 12:1-17:27)	ma 25-11	Vrij Leerhuis 2 - Scheppingsverhalen in de Joodse traditie, 5e bijeenkomst. Tijd:14.00-16.00 uur. Docent: mevr. A.G. van Dam
ma 21-10	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 4e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	ma 25-11	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 7e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
ma 21-10	Vrij Leerhuis 2 - Scheppingsverhalen in de Joodse traditie, 2e bijeenkomst. Tijd:14.00-16.00 uur. Docent: mevr. A.G. van Dam	wo 27-11	Korte cursus 1 - Joodse filosofie van de twintigste eeuw. Behandelde filosoof: Emmanuel Levinas, 4e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dr. B. Baanders
za 26-10	Sjabbat Wajeera (Gen. 18:1-22:24)	za 30-11	Chanoekah / Tempelvernieuwingsfeest (eerste dag)
ma 28-10	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	ma 02-12	Vrij Leerhuis 2 - Scheppingsverhalen in de Joodse traditie, reserve bijeenkomst. Tijd:14.00-16.00 uur. Docent: mevr. A.G. van Dam
wo 30-10	Korte cursus 4 - De gelijkenis in de bijbelse en rabbijnse literatuur, 3e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: mevr. A.M. Oostenrijk-Huisman	ma 02-12	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 8e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
za 02-11	Sjabbat Chajeei Sarah (Gen. 23:1-25:18)	wo 04-12	Vrij Leerhuis 4 - Christendom à la Jezus, 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet
ma 04-11	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 5e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	za 07-12	Chanoekah / Tempelvernieuwingsfeest (achtste dag)
ma 04-11	Vrij Leerhuis 2 - Scheppingsverhalen in de Joodse traditie, 3e bijeenkomst. Tijd:14.00-16.00 uur. Docent: mevr. A.G. van Dam	ma 09-12	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 4e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
di 05-11	Korte cursus 1 - Joodse filosofie van de twintigste eeuw. Behandelde filosoof: Hermann Cohen, 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: prof.dr. R. Munk	di 10-12	Korte cursus 5 - Inleiding in de Jiddische taal en gedachtenwereld, 1e bijeenkomst. Tijd:13.30-15.30 uur. Docent: mevr. prof.dr. R.G. Fuks-Mansveld
wo 06-11	Korte cursus 4 - De gelijkenis in de bijbelse en rabbijnse literatuur, reserve bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: mevr. A.M. Oostenrijk-Huisman	wo 11-12	Vrij Leerhuis 1 - TeNaCH varia, 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. L. Evers
za 09-11	Sjabbat Toledot (Gen. 25:19-28:9)	zo 15-12	Vastendag van 10 Tevet
ma 11-11	Vrij Leerhuis 2 - Scheppingsverhalen in de Joodse traditie, 4e bijeenkomst. Tijd:14.00-16.00 uur. Docent: mevr. A.G. van Dam	ma 16-12	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 9e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
ma 11-11	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 6e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	wo 18-12	Vrij Leerhuis 4 - Christendom à la Jezus, 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet
wo 13-11	Korte cursus 1 - Joodse filosofie van de twintigste eeuw. Behandelde filosoof: Martin Buber, 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dr. B. Voorsluis		

CURSUSPROGRAMMA STICHTING JUDAICA 2002-2003

In het seizoen 2002-2003 biedt de Stichting Judaica Zwolle de volgende cursussen aan. Alle bijeenkomsten gehouden in de Zwolse synagoge. (avondcursussen van 19.30-21.30 uur, middagcursussen van 13.30-15.30 of van 14.00-16.00 uur)

Vrij Leerhuis 1 – TeNaCH varia (5 woensdagavonden). Een rondgang langs sommige boeken van TeNaCH met een uitstapje naar Pirké Avot, Spreuken der Vaders. Is Job het symbool van een lijdensweg of van een gevallen dictator? Is het boek Ester het oudste feministische boek ter wereld? Is Prediker het meest controversiële boek van Tenach, zoals zo vaak wordt beweerd.

Vrij Leerhuis 2 - Scheppingsverhalen in de Joodse traditie (5 maandagmiddagen). Kennismaking met het actieve *leren*, waarbij het centrale thema de scheppingsverhalen in de Joodse traditie zal zijn. Deze cursus is zeer geschikt voor beginners, maar ook de meer gevorderden zullen hieraan veel leerplezier beleven.

Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen (5 dinsdagmiddagen). In deze cursus gaan we een aantal Psalmen van dichtbij bekijken met behulp van de voornaamste midrasj-verzameling op de Psalmen, de *Midrasj Tehellim*. De Psalmen die aan bod komen, zijn o.a. Psalm 92, 140, 90 en 145.

Vrij Leerhuis 4 - Christendom à la Jezus (5 woensdagavonden). Sinds halverwege de vorige eeuw is onder christenen de kennis van het jodendom enorm toegenomen. Daardoor zijn ook het Nieuwe Testament en het ontstaan van het christendom in een ander daglicht komen te staan. In deze cursus verkennen we de gevolgen daarvan voor het christendom aan de hand van een aantal liturgische thema's. Hierbij wordt informatie over het jodendom vergeleken met de gegevens in het Nieuwe Testament.

Vrij Leerhuis 5 - Mens zijn en leven (5 woensdagavonden) Heeft de Hebreeuwse bijbel voor de mens van vandaag nog enige betekenis? Heeft hij de moderne mens met zijn materialistische filosofie, die – impliciet of expliciet – elke religieuze waarde ontkent, nog iets te zeggen? De cursus behandelt een radicaal humanistische interpretatie van Tenach en zijn traditie.

Korte cursus 1 - Joodse filosofie van de 20e eeuw (1 dinsdag- en 3 woensdagavonden). *In samenwerking met VU-podium (Vrije Universiteit te Amsterdam)*. Het jodendom heeft behalve vele rabbijnse geleerden ook veel filosofen voorgebracht die opereerden op het grensvlak van de westerse filosofie en de joodse godsdienst en cultuur. Daarmee behoorden deze joodse filosofen tot de zeer omvangrijke stoet van joodse geleerden die een blijvend stempel op de ontwikkeling van de westerse wetenschap en filosofie hebben gedrukt. Vier van deze joodse filosofen die alle leefden en werkten zij in de 20ste eeuw worden besproken.

Korte cursus 2 - De symboliek van *Ets HaChajiem*, de Boom des Levens (4 donderdagavonden). In het 12^e eeuwse Spanje werd in de verschillende scholen van de Joodse mystici de Boom des Levens het belangrijkste symbool om uitdrukking te geven aan de gedachten over het ontstaan van de kosmos, het godsbegrip en voor de betekenis van het leven op aarde. Aan de hand van de Boom des Levens, die fungeert als een kaart, wordt de werkelijkheid uitgelegd.

Korte cursus 3 - Nederlandse schrijvers over Joden en Jodendom (3 dinsdagavonden). Is er in de Nederlandse literatuur over Joden geschreven? Door wie en waar? En was dat positief of ook wel (een beetje) negatief? Komen de stereotypen weer om de hoek kijken: waren alle Joden rijk of speelden ze een rol als onbetrouwbare godsmoordenaars? Of waren ze allemaal intelligent en bestudeerden ze – als volk van het Boek – de hele dag de Geschriften? Hoe wordt de Joodse vrouw beschreven? etc.

Korte cursus 4 - De gelijkenis in de bijbelse en rabbijnse literatuur (3 woensdagavonden). Het lezen en leren vanuit Joods perspectief blijkt een verrassende en verrijkende ervaring, met name waar het gelijkenissen betreft. We beginnen met een nieuwe serie, zodat ook geïnteresseerden die de eerste cursus niet hebben gevolgd zonder bezwaar kunnen meedoen.

Korte cursus 5 - Inleiding in Jiddische cultuur en literatuur (3 dinsdagmiddagen). Ontstaan en ontwikkeling van het Asjkenazische jodendom. Opkomst van de Jiddische taal en literatuur, theorieën en controversen. De boekdrukkunst in zijn invloed op deze literatuur, bijzondere kenmerken van de Asjkenazische cultuur en literatuur. Het Asjkenazische netwerk in de 16de tot eind 18de eeuw. De Nederlandse Jiddische cultuur als een nieuw en apart fenomeen. Het Asjkenazische jodendom van 1800-1940. Totaal verschillende ontwikkeling in West- en Midden Europa. etc.

Korte cursus 6 - Inleiding 'Sjoelen' (2 dinsdagavonden). Hoe gaat het er eigenlijk toe tijdens een sjoeldienst (synagogedienst)? Wat is de taak van de gazzan? Wordt er uit de bijbel gelezen en worden er psalmen gezongen? Is het noodzakelijk dat er een rabbijn aanwezig is en houdt die dan een preek? Zitten de vrouwen op het vrouwenbalcon? Wat is het verschil tussen kaddisj en kiddoesj? etc.

Hebreeuws 1 – Beginnerscursus (20 maandagavonden). Hebreeuwse alfabet, de uitspraak, de woordbouw, lezen, grammatica en vertalen van eenvoudige Hebreeuwse teksten.

Hebreeuws 3 - Bijhoudcursus (10 maandagavonden). Bedoeld voor hen die de verworven kennis en vaardigheid van een gevorderdencursus op peil willen houden.

Voor meer informatie kan men de uitgebreide folder aanvragen bij de administratie van de Stichting Judaica: Zandkreek 9, 8032 JL Zwolle, tel. 038-4539283, via ons e-mailadres: judaica@hetnet.nl of bij onze cursuscoördinator, tel. 038-4651048

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten €6,50 per jaar, over te maken op postgirorekening 259272 t.n.v. penningm. Stichting Judaica Zwolle, Apeldoorn, onder vermelding van 'abonnement bulletin'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, concerten en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- D. Broeren (redactie Judaica Bulletin)
- W. Cornelissen (rondleider synagoge)
- J.H. Kelholt (penningmeester)
- Mw. D. Koffeman-Wielenga (bibliothecaresse)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- J. Veldhuijzen (secretaris-cursuscoördinator)
- C. Verdonk (administrateur/redactie Judaica Bull.)
- K. Yntema

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Deze folder kan worden aangevraagd bij onze cursuscoördinator (038-4651048), onze administratie (038-4539283) of via ons e-mail adres judaica@hetnet.nl.

De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mevr. D. Koffeman-Wielenga (tel. 0591-616543).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is in principe op de eerste zondag van de maand geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de precieze data de Judaica Agenda in dit bulletin). Dan worden er vanaf 14.00 uur ook een rondleiding verzorgd.

De toegangsprijs is: €1,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt bij gelegenheid samen met: Joodse Gemeente Zwolle, Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle, Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle, B. Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum, Bureau Kerk-en-Israël van de Samen-op-Weg Kerken te Utrecht, VU-Podium Vrije Universiteit Amsterdam.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgirorekening 259272 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Apeldoorn.

ABONNEMENT JUDAICA BULLETIN

Een abonnement op het Judaica-Bulletin kost € 6,50 per jaar, over te maken op postgirorekening 259272 t.n.v. penningm. Stichting Judaica Zwolle, Apeldoorn, onder vermelding van 'abonnement bulletin'.

Het abonnement loopt van 1 juli tot en met 30 juni van het daaropvolgende jaar en wordt zonder opzegging vóór 1 juni stilzwijgend verlengd.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 oktober 2002. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van september 2002 te zijn ingeleverd op het redactieadres:

Boogmakerstraat 30, 8043 AM Zwolle (zo mogelijk op diskette in Word, WP, of ander gangbaar formaat) of per e-mail zijn ontvangen op judaica@hetnet.nl. o.v.v: 'kopij bulletin'.

NIEUWE CURSUSFOLDER

SEIZOEN 2002-2003:

Men kan de uitgebreide cursusfolder voor het nieuwe seizoen aanvragen bij de administratie van de Stichting Judaica: Zandkreek 9, 8032 JL Zwolle, tel. 038-4539283, via ons e-mail adres: judaica@hetnet.nl of bij onze cursuscoördinator, tel. 038-4651048

VERKRIJGBAARHEID VAN VOORGAANDE NUMMERS VAN HET JUDAICA BULLETIN:

Van diverse voorgaande nummers van het Judaica Bulletin zijn nog losse exemplaren en soms ook nog complete jaargangen verkrijgbaar. Wij zijn voornemens om in het volgende Judaica Bulletin een overzicht op te nemen van jaargang, nummer, hoofdartikel en eventueel nog verdere bijzondere inhoud van de betreffende bulletins. Zij die bepaalde nummers missen kunnen deze, voor zover de voorraad strekt, nu reeds nabestellen bij onze administratie: p/a Zandkreek 9, 8032 JL Zwolle, tel.: 038-4539283 of via ons e-mail adres judaica@hetnet.nl. De kosten bedragen €0,30 per nummer + verzendkosten. Bij verzending wordt een acceptgiro voor het totaal verschuldigde bedrag meegestuurd.

E-MAILADRES:

Stichting Judaica Zwolle beschikt over een eigen e-mailadres, t.w.: judaica@hetnet.nl.

Via dit adres kan men o.a. kopij voor het Judaica Bulletin opsturen, het actuele cursusprogramma aanvragen, zich als abonnee opgeven, boeken/uitgaven van de stichting bestellen, vragen stellen opmerkingen doorgeven, etc.